

Poziv Vladi Republike Slovenije VELIKI INFRASTRUKTURNI PROJEKTI: OD ZGREŠENIH DO STRATEŠKIH IN TRAJNOSTNIH NALOŽB

NOVO NAČRTOVALSKO IN PRORAČUNSKO OBDOBJE – NOVE PRILOŽNOSTI

V letošnjem letu Slovenija in Evropa vstopata v novo proračunsko obdobje do leta 2020. Aktualna slovenska vlada ima priložnost, da nove infrastrukturne projekte zastavi tako, da bodo državna, evropska in zasebna sredstva naložena strateško in trajnostno, tako da bo nova infrastruktura zagotovila dolgoročne koristi in ne bo povzročala novih problemov na gospodarskem, socialnem in okoljskem področju.

Pregled velikih projektov na področju energetske, prometne in komunalne infrastrukture od osamosvojitve naprej razkriva vrsto napak in njihovih negativnih posledic. Skupne značilnosti preteklih velikih projektov so bile, da objekti niso bili ustrezno umeščeni v državnih strategijah ali pa so bili strateški dokumenti podrejeni ozkim interesom in pogosto predimenzionirani, kar je vodilo v neracionalno in včasih celo nezakonito porabo javnih sredstev. Dosedanje vlade pri teh projektih niso uspele preprečiti korupcije, vanjo so bile celo same vpletene.

Danes opažamo podobne systemske vzorce, kakršni so v preteklosti vodili do zgrešenih praks. Predvsem se znova obetajo politične odločitve o investicijah brez ustreznih strokovnih podlag o njihovi upravičenosti ter medijsko ustvarjanje prepričanja o samoumevnosti velikih projektov, kot je drugi blok jedrske elektrarne (NEK2). Slovenija namreč v novo obdobje vstopa brez državne razvojne strategije ter programov na področjih energije, prometa in okolja. Kaotično stanje vladnega strateškega načrtovanja Sloveniji onemogoča, da bi izkoristila svoje mnogovrstne razvojne potenciale in priložnosti. Odsotnost strateških usmeritev pa poleg tega povečuje verjetnost nadaljevanja prakse družbeno škodljivih infrastrukturnih projektov in je simptom ugrabitve države s strani močnih interesnih skupin.

Če vlada ne bo sledila lastnim načelom (načrtovanje investicij na osnovi realnih potreb in strateških usmeritev države z namenom zagotovitve učinkovitih infrastrukturnih storitev) in se oprla na spoznanja revizije projekta TEŠ 6, nam – namesto da bi izkoristili priložnosti za spremembo načrtovanja in izvajanja projektov – grozi ponavljanje napak, izčrpavanje javnih sredstev in nadaljevanje netrajnostnih vzorcev.

Na osnovi analize napak iz preteklosti in primerov dobrih praks iz tujine vladi predlagamo, da upošteva naslednje predloge systemskih ukrepov ter smernice za izbiro in načrtovanje infrastrukturnih projektov:

SISTEMSKI UKREPI

- **OKREPITI JE POTREBNO STRATEŠKO NAČRTOVANJE**
Nacionalno strateško in razvojno načrtovanje je ena pomembnejših funkcij vlade. Pregledni, strokovno vodeni in vključujoči procesi razvojnega načrtovanja so odraz urejene, transparentne in demokratične države. Takšni procesi nikakor niso sami sebi namen, temveč so zagotovilo, da sprotne vladne odločitve sledijo zastavljenim strateškim ciljem, da so sprejete v dolgoročnem javnem interesu in da niso podvržene trenutnim pritiskom

posamičnih interesnih skupin. So okvir za usklajevanje ukrepov politik posameznih resorjev in podpirajo jasne skupne cilje, da se sektorske politike ne bi medsebojno spodkopavale. Prav tako so eden od predpogojev za racionalnost in varčnost delovanja javnega sektorja in porabe javnih sredstev. Vlada je najavila, da bo Strategija razvoja Slovenije, katere priprava teče že od leta 2009, sprejeta v letu 2015. Za to krovno strategijo in vse ostale sektorske strateške programe, ki bodo iz nje izhajali, je potrebno zagotoviti kadrovske in finančne pogoje za izvedbo kakovostnega in participativnega procesa.

- **PROCESI NAČRTOVANJA IN IZVEDBE PROJEKTOV NAJ SLEDIJO NAČELOM DOBRE PRAKSE**
Veliki projekti so z vidika vodenja zelo zahtevni, zato se jih je potrebno kot takšnih tudi lotiti. V Sloveniji je kljub razpadu večjih gospodarskih sistemov še dovolj strokovnega znanja za kakovostno pripravo in vrednotenje ter vodenje projektov. Projektno vodenje je potrebno okrepiti, vanj vključiti državne institucije, zasebni sektor in znanost, ter zagotoviti uporabo že izdelanih modelov, digitalnih kart, izračunov ipd. Naložba v kakovostno načrtovanje projektov se bogato obrestuje z lažjo in cenejšo izvedbo ter z zmanjšanimi tveganji. Strokovno vodenje investicij in finančni nadzor za vse javne projekte naj se izvaja v skladu z evropskimi in mednarodnimi standardi.

SMERNICE ZA IZBIRO IN NAČRTOVANJE INFRASTRUKTURNIH PROJEKTOV

- **INOVATIVNI PRISTOPI**
Pri iskanju rešitev naj vlada preseže ozko razumevanje infrastrukture kot velikih grajenih objektov. Preverja naj tudi alternativne scenarije in rešitve, ki bodo temeljili na t.i. mehkih ukrepih. Inovativne organizacijske rešitve in poslovni modeli (informacijsko-komunikacijska tehnologija, optimizacija obstoječe infrastrukture, raba prostora, zelena infrastruktura ipd.) so večinoma tudi stroškovno bolj učinkoviti.
- **MANJŠI SO LAHKO KORISTNEJŠI**
Pred vlaganjem v velike infrastrukturne projekte je potrebno preveriti njihove razvojne učinke na gospodarstvo - zaradi drobne strukture slovenskega gospodarstva so gospodarske koristi manjših projektov lahko večje od velikih projektov, ker omogočajo večji delež domačih dobav in storitev.
- **UPOŠTEVANJE JASNIH KRITERIJEV**
Izbor infrastrukturnih projektov, ki se pretežno ali v celoti financirajo iz javnih sredstev, mora potekati na osnovi jasnih kriterijev, tako da projekti:
 - izhajajo iz preverljivih dejanskih potreb družbe in gospodarstva ter prispevajo k doseganju strateških ciljev in prioritet države;
 - zagotavljajo trajnostni razvoj, kar pomeni, da prispevajo k manjši porabi energije, učinkoviti rabi virov, manjšemu onesnaževanju, višjim ekosistemskim storitvam, višji stopnji samooskrbnosti ter kakovostnim lokalnim delovnim mestom;
 - zagotavljajo fleksibilnost infrastrukture ter prilagodljivost na prihodnje nepredvidljivosti in tveganja zaradi zunanjih dejavnikov – podnebja, svetovnega gospodarstva, varnosti, tehnoloških prebojev itd.;
 - v procesu preverjanja alternativ izkazujejo optimalno razmerje med stroški in pričakovanimi koristmi za družbo, okolje in gospodarstvo v celotnem ciklu od izgradnje do razgradnje;
 - omogočajo iz leta v leto enakomerna vlaganja in s tem podpirajo stabilno gospodarsko okolje;
 - prispevajo k doseganju ciljev Evropa 2020 za pametni, trajnostni in vključujoč razvoj.Izpolnjevanje teh kriterijev je potrebno preveriti v javnem procesu predhodnega vrednotenja v skladu z evropskimi ali naprednejšimi standardi, ki vključuje preverjanje vplivov na gospodarstvo, okolje in družbo ter neodvisno analizo vplivov na okolje in stroškov v celotni

življenjski dobi. Pri tem gospodarstvo ne sme imeti prednosti pred okoljem in družbo, ampak morajo biti vplivi na vsa tri področja obravnavani enakovredno. Zaradi sledljivosti odločitev in možnosti preverjanja predpostavk morajo biti vse strokovne podlage in študije javno objavljene.

- **MORATORIJ NA PROJEKTE IZVRŠENEGA DEJSTVA**

Da bi se izognili ponavljanju napak iz preteklosti in zaustavili neracionalno odtekanje javnih sredstev, naj vlada nemudoma zaustavi porabo javnih sredstev in sredstev podjetij v državni lasti za pripravo projektov, ki ne izpolnjujejo mednarodno primerljivih trajnostnih kriterijev in ne temeljijo na realnih potrebah. Primer takšne potrate javnega denarja so številne študije in analize drugega bloka jedrske elektrarne (NEK2), ki jih je v zadnjih letih naročilo podjetje GEN energija. Vlada naj ne prehitava oz. prejudicira odločitev mimo izpolnjevanja dogovorjenih kriterijev zaradi pritiskov interesnih skupin.

- **PREDNOSTNI PROJEKTI**

Med predlogi investicijskih projektov, ki se pojavljajo v dokumentih ali v javnosti, je nekaj projektov, za katere podpisniki verjamemo, da jih je zaradi sinergijskih, gospodarskih, družbenih in okoljskih učinkov ter zaradi učinkovitega črpanja evropskih sredstev potrebno obravnavati prednostno. To so (1) celovita energetska prenova zgradb, (2) posodobitev železnice in vzpostavitev uporabniku prijaznega javnega potniškega prometa ter (3) protipoplavna sanacija in celovito upravljanje z vodami. Vlada mora čim prej zagotoviti pogoje za realizacijo teh vitalnih, prednostnih projektov, kar omogoča tudi sprejeti operativni program za evropske sklade 2014–2020.

V času težkih in večplastnih izzivov od vlade pričakujemo, da bo infrastrukturne projekte načrtovala profesionalno, odgovorno in inovativno, na osnovi realnih potreb in strateških usmeritev države, in s tem Sloveniji omogočila, da v celoti izkoristi svoje potenciale in strateške razvojne priložnosti.

V Ljubljani, 6. februar 2015

Vida Ogorelec
direktorica Umanotere, Slovenske fundacije
za trajnostni razvoj

mag. Črtomir Remec
predsednik Inženirske zbornice Slovenije

Polona Valič I.r.
koordinatorka Plan B za Slovenijo -
mreže nevladnih organizacij za
trajnostni razvoj

Janko Kramžar I.r.
predsednik GZS – Zbornice
komunalnega gospodarstva

dr. Danica Purg I.r.
predsednica mreže Global Compact
Slovenia

V procesu oblikovanja poziva vladi so sodelovali: dr. Pavel Gantar, Andrej Gnezda, dr. Tjaša Griessler Bulc, dr. Renata Karba, dr. Dejan Makovšek, Vida Ogorelec, Marko Peterlin, mag. Črtomir Remec, Jernej Stritih, dr. Lidija Živčič.